

ZEKÂ TESTLERİNDEN PROJEKTİF TEKNİK OLARAK YARARLANILABİLİR Mİ?

Dr. Füsun AKKOYUN*

Psikolojik test ve ölçme kavramlarının ortaya çıkışı, bireyler arası farklılıkların gözlenmesinin bir sonucudur. Bireyler zihinsel, duygusal, psikomotor ve algı genel kapasiteleri bakımından birbirlerinden farklılıklar göstermektedirler¹. Herhangi bir davranışta, bireyin bu genel kapasitelerinin herbirinin kendi içinde ve birbirleriyle karşılıklı etkileşimi yer almaktadır. Bireyler hem bu genel kapasiteleri, hem de kapasitelerinin etkileşimleri bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Bir psikolojik testin kullanılış amacı da, bu farklılıkları belirlemektir. Psikolojik test kavramının çeşitli şekillerde tanımladığı görülmektedir. Bu kavramı, Cronbach, bir bireyin davranışının gözlenerek, bunun bir sayı veya kategori sistemi içinde tanımlanmasını ifade eden sistematik bir süreç²; Anastasi, bir davranış standart olarak belirlenen bir modele göre objektif olarak ölçme aracı³; Cansever ise iki veya daha fazla sayıda bireyin davranışını karşılaştırmak için kullanılan sistematik bir yöntem⁴ olarak tanımlamışlardır. Ancak bu tanımların hepsinde ortak olan nokta, bireysel davranış farklılıklarının ölçülmeye çalışılmasıdır.

Psikolojide davranışların ölçülmesinde iki tür davranış ayırt edilmektedir. Bunlardan birincisi, bir kimsenin şimdi ve gelecekte yapabilecekleri ile ilgili davranışlarıdır. Zekâ, yetenek ve başarı gibi, bu türden davranışlara maksimum performans adı verilmektedir. İkincisi ise, bir kimsenin benzer durum ve koşullarda ne yapacağını gösteren davranışlardır. Genelde, bireyin kişiliğini ifade eden huy ve mizaç gibi davranışlar tipik performans olarak adlandırılmaktadır. Psiko-

* Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü

1. Horrocks, J.E., *Assesment of Behavior*, s. 21.

2. Cronbach, L. J., *Essentials of Psychological Testing*, s. 26.

3. Anastasi, A., *Psychological Testing*, s. 23.

4. Cansever, G., *Psikolojik Testler*, s. 12.

lojik testlerle ilgili yapılan en genel sınıflandırma da, bu ayrıma dayandırılarak, maksimum performansı ve tipik performansı ölçen testler olmak üzere iki grup ayırılmıştır. Ancak, burada bazı sorular akla gelmektedir. Maksimum performans ve tipik performans gerçekten birbirlerinden çok farklı davranışlar mıdır? Bir davranışta, bireyin çeşitli kapasitelerinin kendi içinde ve karşılıklı etkileşimi söz konusu olduğuna göre, bu iki tür davranış arasında bir binişikliğin olması beklenebilir. Bu durumda da maksimum performansı ölçen bir testle tipik performans ile ilgili bazı bilgilerde elde edilebilir. Acaba zekâ testlerinden projektif bir teknik olarak yararlanabilir miyiz? Veya, projektif testler aracılığıyla zekâ ile ilgili bazı bilgiler elde edilebilir mi? Bu sorulara verilebilecek olumlu yanıtlar bu testlerin kullanım değerlerini daha da artıracaktır. Bu yazının amacı, yukarıdaki sorulara yanıt bulabilme çabalarını içermektedir.

Projektif Testlerin Temel Özellikleri

Bu sorulara bir yanıt verebilmek için, önce projektif testlerle diğer testler arasındaki ilişki ve farkların belirlenmesi gerekecektir. Projektif test teknikleri belli bazı ayırıcı özelliklere sahip olmakla beraber, her projektif teknik bu özelliklere aynı derecede sahip olmayamayabilmektedir. Bu nedenle, Lindzey projektif testleri diğer testlerden ayıran özellikleri iki temel ölçüte indirgemıştır⁵. Bunlardan birinci ölçütteki özellikler ikinci ölçüttekilere göre daha belirgindirler.

Birinci Ölçüt: Projektif tekniklerin en ayırıcı özelliği, bunların kişiliğin bilinçdışı ve gizil görünümüne karşı hassas olmalarıdır. Bu araçlar, kişinin kendisinin de bilmediği, kişiliğin görülmesi en güç yönlerinin öğrenilmesinde oldukça etkindirler. Projektif tekniklerin gelişmesiyle psikoanalitik kuram arasındaki tarihi yakınlık göz önünde bulundurulduğunda, bu araçlarla özellikle psikoanalitik kuramda önem verilen alanların öğrenilmeye çalışılması pek şaşırtıcı olmayacaktır. Projektif testlerle kişiliğin kişiye özel, örtük, bilinçdışı özelliklerinin ölçülüyor olması, bunları diğer psikolojik testlerden ayıran en önemli özelliktir. Bunun yanı sıra bu araçlarla objektifliği sağlamakta oldukça güçleşmektedir. Buna karşın bu araçlar aracılığıyla ölçülmeye çalışılan özellikler, bunların en önemli ayırıcı özelliğini ortaya koymaktadır.

İkinci özellik, elde edilen yanıtların çokluğudur. Diğer kişiliği ölçme yöntemlerinden farklı olarak, denek burada belli bir yanıt ver-

5. Lindzey, G., *Projective Techniques and Cross-Cultural Research*, s. 41.

me durumu ile sınırlanmamakta, kendi psikolojik yapısına ve anlamlarına göre bir yanıt düzenlemektedir. Oysa envanter gibi araçlarda, denekten bu yanıtlar arasından bir seçim yapması istenmektedir.

Üçüncü özellik, bunların çok yönlülüğüdür. Projektif araçların pek çoğu kişiliğin yalnızca belli bazı yönlerini ölçmek üzere düzenlenmiştir. Bu araçlarla amaçlananın dışında daha başka bazı değişkenlerle ilgili bilgilerde elde edilebilmektedir.

Dördüncü özellik, deneğin testin amacının ayırında olmamasıdır. Hiç bir projektif teknikte denek testin asıl amacını anlayamamaktadır. Denekler bazen kişiliğin ölçüldüğü şeklinde genel bir düşünceye sahip olsalar bile, testin asıl amacı onlardan gizli tutulmaktadır. Denekler hangi psikolojik değişkenin ölçüldüğünü ve hatta araştırmacının ne tür bir yanıtla ilgilendiğini bilmemektedirler.

Beşinci özellik, elde edilen yanıt verilerin çokluğu ve zenginliğidir. Projektif tekniklerin bir çoğunda, envanterler ve dereceleme ölççeklerinden elde edilen verilerden çok daha farklı veriler elde edilmektedir. Veriler yalnızca sayıca çok olmayıp, ayrıca çok çeşitlidirler de. Bu araçlardaki yanıtların sayıca zenginliği ve karmaşıklığı, bunları diğer kişiliği ölçme araçlarından ayıran önemli bir özelliktir.

İkinci Ölçüt: Bu ölçütte, projektif teknikleri diğer testlerden ayıran en önemli özellik, deneğe verilen uyarıların belirsizliğidir. Bununla beraber her projektif test bu özelliğe aynı derecede sahip değildir. Bazı projektif testler yarı yapılandırılmışlardır. Burada belirsiz uyarıcının ne olduğunu belirlemede bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Rorschach Testinde uyarıcıların birer mürekkep lekesi olduğunu anlamak o kadar zor değildir, ancak uyarıcıların belirsizliği deneğe bu uyarıcılar verilerek bunun ne olabileceği sorulduğunda ortaya çıkmaktadır. Burada yalnızca uyarıcıların değil, deneğin uyarıcılarla olan etkileşimi de söz konusudur. Başka bir deyişle, uyarıcıların belirsizliği bir bakıma elde edilen tepkilerin çokluğu ile ilişkilidir. Bu nedenle, projektif testlerdeki uyarıcıların görece belirsiz olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır.

İkinci özellik, projektif testlerin holistik çözümlenmeye uygun olup olmaması ile ilgilidir. Holistik çözümlenme bir değişkenin tek yönlü çözümlenmemesi anlamına gelmektedir. Bir testin sonucu yorumlanırken kişiliğin tümü anlaşılabilir ve test uygulayıcısı test puanları yerine profil ve örüntülere ağırlık verebilir. Projektif testleri uygulayan kişiler, objektif testleri uygulayan kişilere göre daha

çok holistik çözümlmeye başvururlar. Aslında bu testlerden gelen bir özellik değildir, daha çok uygulayıcıların bir özelliğidir. Ancak, projektif testler çok yönlü olmaları ve zengin bilgi sağlamaları nedeniyle böyle bir çözümlmeye daha uygundurlar. Sonuç olarak denilebilir ki, bu testlerin bir özelliği test protokolunun holistik çözümlme yapabilmeye uygun olmasıdır.

Üçüncü özellik, deneklerin fantazi yanıtlar vermeye yöneltmesidir. Projektif tekniklerin bir çoğunda, deneklere "eğer siz olsaydınız" şeklinde sorular yöneltilerek, onlardan fanteziler kurmaları istenmektedir. Böylece denegin gerçek dünyasındaki gizliliklerinden olabildiğince sıyrılarak, yaratıcılığını kullanması ve kendi gerçekleri ile oldukça ilişkili tepkilerde bulunması sağlanmaktadır. Test yanıtlarının fantezilerden oluşması, bunların yanlış veya doğru olmama durumunu ortaya koymaktadır. Deneklere de önceden söylendiği gibi, bu testlerde doğru veya yanlış yanıt diye bir şey yoktur ve denekler istediği gibi yanıtlar verebilmesi için cesaretlendirilmektedir.

Bir projektif teknikde bu ölçütlerin hepsi bulunmayabilir. Üstelik, projektif olarak kabul edilmeyen bazı objektif kişilik testleri de bu ölçütlerden bir veya bir kaçını karşılıyor olabilir. Ancak, burada bu ölçütlerin tümü ele alındığında, bir çok ölçüt bakımından projektif testlerin diğer testlerden ayırt edilmesine önem verilmiştir. Bazı projektif testlerin bu ölçütlerin hepsini karşılayamamasına ve bazı objektif testlerinde bu ölçütlerden bazılarını karşılamasına karşın, projektif testlerin bir çoğunun projektif olmayan testlere göre bu ölçütleri daha çok karşıladığı görülmektedir.

Bu açıklamalardan sonra, projektif testlerle zihinsel yetenekleri ve zekâ testleri ile kişiliği kuramsal ve pratik açılarından ölçme olanak ve uygulamaları incelenecektir.

Projektif Testlerle Zihinsel Yeteneklerin Değerlendirilmesi

Projektif teknikler aracılığıyla kişiliğin değerlendirilmesinde global bir yaklaşım izlenmekte ve kişilik öğelerinin ayrı ayrı ölçülmesinden daha çok tüm kişilik üzerinde yoğunlaşmaktadır. Guilford, kişiliğin kuramsal yapısını trait modelleri olarak açıklamakta ve kişiliği fizyoloji, morfoloji, yetenekler, mizaç, tutum, ilgi ve gereksinim gibi farklı psikolojik traitlerin bütünü içinde, bunların farklı yönlerden bütünleşmesi olarak tanımlanmaktadır⁶. Bunun gibi, Cattell ve Eysenck'in kişilik kuramları da psikolojik trait kavramına dayanmakta-

6. Guilford, J. P., *Personality*, s. 7.

dır. Bu kuramlarda kişiliğin çeşitli psikolojik traitlerin bütünleşmesinden oluştuğu kabul edilmektedir⁷. Trait yapısının kabul edilmiş olması, bunların faktör analizi yöntemiyle incelenmesini ve kişiliğin daha objektif olarak ölçülebilmesini olanaklı kılmıştır. Ancak burada önemli olan nokta, kişilik yapısının temel örgüsünün nasıl açıklandığıdır. Bu traitler soyut olarak zekâ kuramlarından çıkarılan fakültelere benzememektedirler. Bireylerin zihinsel fakülteleri ile traitler arasında bir benzerlik yoktur ve de ilgi, duygu ve yetenekler zekânın alt yapısında odaklaşmıştır. Fakülteler universal, bağımsız ve önseldirler, traitler ise birbirleriyle etkileşim içindedirler ve o bireye özgü olarak değerlendirilmektedirler⁸.

Kişilik yapısı psikolojik traitlerin bir bütünleşmesi olarak kabul edildiğinde, projektif testlerle kişiliği değerlendirirken bir çok traitle ve bu arada zekâ ile ilgili bazı bilgilerin elde edilmesi kuramsal olarak olanaklı görülmektedir. Bunun yanısıra, projektif test hipotezine göre de, birey projektif tekniklerde kendini ifade ederken aynı zamanda zihinsel süreçlerini ve yaratıcı düşüncelerini de ortaya koymak durumundadır. Bu durumda, zekânın zekâ testleri ile daha objektif; projektif testlerle de, bu testlerin ayırıcı bir özelliği olarak daha subjektif olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Projektif testlerle bireyin zekâsı hakkında bir bilgi edinebilmekle beraber, zekâ testlerinde olduğu gibi bu sayısal bir değerle ifade edilemez. Yalnızca bireyin kişilik bütünlüğü içinde zekâyâ ait genel bir fikir elde edilebilir.

Projektif testler içinde en çok tanınanlardan Rorchach Mürekkep Lekesi testinden, her biri bir trait belirleyicisi olarak zekâ, motivasyon ve mizaça ait olmak üzere bazı bilgiler elde edilebilir.

- R Yanıtlardaki Yaratıcılık (Bir karta verilen yanıtların toplam sayısı, yaratıcılığı gösterir).
- F+ Birbirini Doğrulayan Şekillerin Sayısı (Kavramada açıklık ve ayırt etme gücünü gösterir).
- W Bir Leke İçindeki Objelerin Sayısı (Soyutlama yeteneğini gösterir).
- D Detayları Kavrama (Pratik bir yaklaşımı ve müsbet düşüncüyü gösterir).
- Z Lekeler Arasındaki İlişki (Organize etme yeteneğini gösterir).

7. Lundin, R. W., *Personality: A Behavioral Analysis*, s. 12.

8. Allport, G. W., "The Nature of Traits", Ed. Lazarus ve Opton, *Personality* s. 34.

- A Hayvan Kavramı (Tüm yanıtların içinde hayvan yanıtlarının çokluğu, düşüncede kısırlığı gösterir).
- P Popüler yanıtların sayısı (P'nin yüksek olması grup içinde pasif bir itaatkârlığı, düşük P'ler geleneklere karşı isyankârlığı gösterir).

Rorchach'da olduğu gibi TAT'den elde edilen yanıtlardan da, yaratıcılık ve organize edebilme yeteneği gibi zekâ ile ilgili bazı bilgiler elde edilebilmektedir.

Zeka Testlerinden Projektif Teknik Olarak Yararlanılması

Diğer ölçme yöntemlerinden farklı olarak projektif testlerde, kişilik daha geniş boyutta dinamizmi bakımından ele alınarak değerlendirilmektedir. Burada kişinin kendine verilen uyarıcıları anlamlı bir bütün haline getirmeye çalışırken, kendi yaşamında kullandığı modelleride birlikte organize ettiği ve böylece kişiliği ile ilgili ipuçlarını ortaya koyduğu varsayımı kabul edilmektedir. Bireyler her zaman aynı düzeyde olmamakla beraber her davranışlarında kişiliklerini ortaya koymaktadırlar. Bir yazı yazarken veya bir problem çözerken, kişi algılamalarını ve duygularını da kullanarak, o davranışına kişiliğinin mührünü basar. Bir zekâ testinde de denegın yanıtları incelendiğinde, kişiliğinin bir görünümü olarak onun genel uyum ve davranış modelleri görülebilir. Her ne kadar zekâ testleri projektif tekniklere göre daha yapılandırılmış ise de, bazı test durumları denegın yansıtımalarının anlaşılmasına oldukça olanak verebilir. Klinik gözlemler bazı zekâ testlerinde bu tür etkin bir yansıtmanın yer aldığını ve bunu inceleyebilmenin mümkün olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, kişilik gelişimi ile düşünce örüntüsü arasında da bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Bu konuda bazı varsayımlar bulunmaktadır ve Rapaport bunları şöylece sıralamaktadır⁹:

1. İnsan zekâsı yaşam boyunca gelişir ve değişir.
2. İnsanlar kendi doğasına uygun olarak zekâsını belli bir şekilde geliştirme kapasitesine sahiptirler.
3. Bu sahip olunan gelişme potansiyeli, her bir kişinin kendi doğal yapısı ile sınırlıdır.
4. Olgunlaşma süreci, kişilik gelişiminin bir yönüdür ve duygusal uyarılmaların çeşit, yoğunluk ve zamanlamasına göre gelişmekte veya

9. Rapaport, D. ve arkadaşları, "Wechsler-Bellevue Intelligence Scale" Ed. Anderson ve Anderson, *An Introduction to Projective Techniques*, s. 547-8.

engellenmektedir. Bireyin duygusal gelişiminde, eğer yeni bir uyarıcı birey için bir tehdit yaratıyorsa bireyin sahip olduğu zekâsını geliştirme kapasitesi geri kalabilir veya tehlikeye karşı kendini korumak üzere karşılaştığı yeni bilgilerin özümlemesi hızlandırılabilir.

5. Duygusal rahatsızlık veya beyin zedelenmelerinde, kişilerin kapasitelerini geliştirmesi engellenir, ve hâttâ geriler.

6. Doğal kapasite gelişim sırasında çeşitli işlevlere ayrışır. Bu işlevler, zekâ testlerinde başarı olarak kendilerini belli ederler.

7. Engellenmeden gelişen işlevler, gerçekleri ve çevre ile ilişkileri alarak özümlemeler ve bunları kendi referans çerçevesi içinde organize eder, deneyimler ve yaratıcı başarılar böylece bütünleştirilir.

8. Formal eğitim, sistematik olarak bireylerin yeni fikirler kazanmalarını sağlayarak bu gelişimde bir rol oynar, onların (doğal yapıları ve duygusal alıcılık sınırları içinde) gerçekler ve ilişkilerle ilgili repertuarlarını geliştirmelerine yardım eder.

9. İleri gençlik ve yetişkinlik dönemindeki zengin yaşantılar, bu repertuarı daha da genişletir.

10. Bazı kültürel eğilimler ve zeki olma hırsı, bireyleri bilinmeyen gerçekleri ve bilgileri aramasına ve böylece daha üst düzeyde karmaşık bilgiler ve beceriler kazanmasına yol açabilir.

Bu varsayımlardan, projektif tekniklerle ilgili şu iki görüş ortaya çıkmaktadır.(1) Kişilik yalnızca dinamik süreçlerden oluşmamakta, aynı zamanda kişinin boylamasına gelişiminde önemli olan yarı-durağan süreçleri de içermektedir.(2) Projektif hipotez, bireyin yalnızca yaratıcılıklarında ve onun kendini ifade ettiği durumlarda değil, aynı zamanda yarı-durağan başarılarında da söz konusudur. Bu görüşler zekâ testlerinin, diğer projektif testlerle olduğu gibi kişiliğin değerlendirilmesinde kullanılabilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bireysel zekâ testlerinden WISC ve WAIS'de, tam yapılanmamış bazı test durumlarının denegin projeksiyonlarını ortaya koymasına olanak sağladığı görülmektedir. Buradaki alt testlerden özellikle Kelime Bilgisi, Muhakeme, Resim Düzenleme ve Parça Birleştirme ayrıca projektif bir test gibi kullanılabilir. Örneğin, Parça Birleştirme kısmında Çocuk ve Baş maddelerinde parçaları birleştirme şekline bakarak denegin kendi benliğini nasıl algıladığı ve ifade ettiği açıkça görülebilir.

Bu testlerde her bir kısım zihinsel faaliyetin belli bir işlevini ölçmektedir. Araştırmalar bazı psikolojik rahatsızlıkların belirli zihinsel işlevleri etkilediğini, bir psikolojik rahatsızlıkla birlikte zihinsel işlevlerde de bazı aksaklıkların ortaya çıktığını göstermektedir. Çeşitli psikolojik rahatsızlıklarda işlevlerde meydana gelen rahatsızlıklar farklı şekillerde ortaya çıkmakta ve bu durum Wechsler testlerinde gözlenebilmektedir¹⁰. Her bir kısım ayrı ayrı puanlanabildiğinden, deneklerin çeşitli zihinsel işlevleri ile ilgili puanları bir profil üzerinde incelenmektedir.

Bu testlerin kliniklerde kullanılmasında, zihinsel kapasitenin değerlendirilmesinin yanı sıra, denegin kişilik özellikleri ve psikolojik rahatsızlığı ile ilgili bazı bilgilerin elde edilebilmesi önem kazanmaktadır. Zihinsel başarı ile birlikte rahatsızlığın kısa bir süre içinde belirlenmesinin gerektiği durumlarda güvenilir bir araç olma özelliğine sahiptirler. Ancak, bunun için bir psikoloğun bu testlerin dayandığı ilkeleri ve kullanılacak çözümlene yöntemlerini çok iyi bilmesi gereklidir.

Stanford-Binet Zeka Testi de, projektif bir test olarak kullanılmaya oldukça uygundur. Bu testte zekânın betimlenmesinde esneklik, kararlılık ve kendini eleştirebilme gibi bazı kişilik özelliklerini ifade eden unsurlar bulunmaktadır¹¹. Test maddelerinin yanıtlanması sırasında, denegin bu özellikleri etkili olmakta ve böylece onun kişiliği ile ilgili bazı bilgiler elde edilebilmektedir. Özellikle denegin bir resim yapmasını gerektiren maddeler daha çok klinik bilgi sağlamaktadırlar. Bu test maddelerinde denegin dış dünyaya karşı tepkileri görülebilmektedir. Bir resmi rahat ve serbest bir şekilde çizmek veya kalemi büyük bir tereddüt ve ürkeklikle kullanmak, eylemlerin yönü, onun kişiliği hakkında önemli bilgiler verir. Örneğin; 4 ve 5 yaşlar için kullanılan eksik bir adamı tamamlama maddesi, denegin kendi ve başkalarının bedenini, dolayısıyla da benliğini nasıl gördüğünü gösterir. 13 yaş için kullanılan arama planı maddesinde de, denegin kaybolmuş bir çantayı bir dairenin içinde araması gerekmektedir. Bu maddeyi yanıtlarken, bazı denekler oldukça dikkatsizdirler, dairenin içine çizdikleri çizgiler hiç düzgün değildir. Yine bazı test maddeleri de, deneklerin serbest çağrışımlarını gözlemeye oldukça uygundur. 10 yaş için kullanılan kelime sayma maddesine verilen yanıtlar, dikkatlice kaydedildiğinde projektif olarak değerlendirilebilir.

10. Cansever, G., *Ön. Ver.* s. 115.

11. Aynı Yazar, s. 80.

Kelimeler arasındaki ilişkiler, denegin gizli çatışmalarını, isteklerini, rahatsızlıklarını, sorunlarını gösterebilir. Sembolik anlatımı kolaylaştıran yapılanmamış maddelerde, denegin kişiliği daha iyi gözlenebilmektedir. 7 yaş için kullanılan resimlerdeki ve anlatılan olaylardaki tuhaf tarafları bulma maddeleri, muhakeme soruları denegin iç dünyasını kolaylıkla ortaya koymasına yardımcı olmaktadır¹².

Bir-Adam-Çiz Testi de, bir çok kimse tarafından hem zekâ, hem de projektif test olarak kabul edilmektedir. Bu testle zekâ bir sayı ile ölçülebilmekte ve de her yaştaki çocuğa projektif bir test olarak uygulanabilmektedir. Good Enough'ın zekâ düzeyini ölçmek üzere geliştirdiği bu test, daha sonra ilk defa Karen Mc Hover tarafından projektif bir test olarak kullanılmıştır. Denegin çizdiği insan, onun kendi benlik yapısını ifade etmekte ve sorulara verilen yanıtlar kaydedildiğinde, bunlar onun kendi kişisel eğilimlerini gösteren tepkiler olarak değerlendirilebilmektedir¹³.

Bireysel zekâ testleri gibi grup zekâ testlerindende projektif bir teknik olarak yararlanılabilir. Ancak bunu yapabilmek için bu konuda yeterli bir psikolog tarafından bireysel bir test olarak uygulanması gerekir¹⁴. Oysa projektif testler daha çok bireysel olarak uygulanmaktadırlar. Bireysel bir test uygulamasında denek ve psikolog arasında bir raport kurulmakta, psikolog denegi daha dikkatli olarak gözleyebilmektedir. Denegin teste karşı tepkilerini, testin son maddelerine kadar yanıtlamadaki sebetkârlığını görebilmektedir.

Buraya kadar yapılan açıklamalar kişilik testlerinden zekâ, zekâ testlerinden de kişilik ile ilgili bazı bilgilerin elde edilebileceğini göstermektedir.

Sonuç

Projektif olsun veya olmasın bir psikolojik testle temelde ölçülme istenen şey, bireysel davranış farklılıklarıdır. Psikolojik testleri maksimum ve tipik performansı ölçen testler olarak ikiye ayırmak da görece bir farklılığı ifade etmektedir. Biriken araştırma bulguları, kişiliğin yapısında zekâyâ ait olan ve olmayan unsurların ayırımının artık önemini kaybettiğini göstermektedir¹⁵.

12. Aynı yazar., s. 113.

13. Göksel, F.A., *Ruhi Cihaz ve Kişiliğin Değerlendirilmesi*, s. 47.

14. Holt, R., ve arkadaşları., *Personality: Dynamics, Development and Assessment* s. 620.

15. Anastasi, A., *Differential Psychology*, s. 353.

Bu yazıdaki açıklamalardan kişiliğin değerlendirilmesinde iki genel yaklaşımın bulunduğu sonucuna varılabilir.

1. **Projektif Yaklaşım:** Bu yaklaşıma göre geliştirilen testlerde, deneğin belli yapılanmamış etkilere kendi motivasyon ve tutumlarından etkilenmiş algısıyla tepkilerde bulunacağı ve böylece kişiliğini projekte ederek açığa vuracağı varsayılmaktadır. Projektif testler bu varsayıma dayanmaktadırlar. Ancak, buradaki projekte etmede denekler kendi duygusal yönlerini açıklayıcı davranışlarının yanı sıra, zihinsel yönlerini gösteren bazı davranışlarda ortaya koymaktadırlar. Bu nedele, Rorchach Mürekkep Lekesi ve TAT gibi projektif testlerden aynı zamanda zekâya ait bazı veriler elde edilebilmektedir. Bu veriler zekâ testlerinde olduğu gibi her zaman sayısal bir veri değildirler. Ancak, bunların klinik ortamda kullanılışlarında deneğin kişilik bütünlüğü hakkında bir fikir vermeleri oldukça önemlidir. Bununla beraber, projektif testlerden elde edilen verilere bakılarak deneğin zekâsına ait bir yargıya varırken daima dikkatli olunmalı, daha hassas bir yargıyı gerektiren durumlarda ayrıca zekâ testlerinin uygulanması yoluna başvurulmalıdır.

2. **Projektif olmayan Yaklaşım:** Zihinsel yetenekleri ölçen testler psikometrik süreçlere göre geliştirilmiş olup, bunlar projektif test hipotezine dayanmamaktadırlar. Ancak, bu testlerde de deneğin konuşması, kavramları ve tutumları dinamik bir süreç içinde şekillenebilmekte ve buradan kişilik dinamizminin çözümlenmesi yapılabilmektedir. Burada, kişilik yapısındaki dinamik süreçlerle birlikte, kişinin aynı zamanda boylamasına gelişiminde önem kazanan yarı-durağan süreçlerinde şekillendiği varsayılmaktadır. Böylece WAIS, WISC, Stanford-Binet ve Bir-Adam-Çiz zekâ testlerindeki tam yapılanmamış bazı test maddeleri ve alt testler, ölçmeyi amaçladıkları zekânın yapısındaki tanımın özellikleriyle bağdaşık olarak kişilik hakkında bazı bilgilerin elde edilmesine olanak sağlamaktadırlar. Bu arada grup zekâ testlerinden de, bireysel olarak kullanılmaları durumunda bazı projektif bilgiler elde edilebilmektedir. Ancak, zekânın kişiliğin yalnızca bir yönü olduğu ve bir zekâ testinin sonuçlarına bakılarak deneğin tüm kişiliği hakkında kesin bir yargıya varılamayacağı hatırd tutulmalıdır. Hassas bir yargıyı gerektiren durumlarda diğer kişilik testlerine başvurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W., "The Nature of Traits", Ed. Lazarus ve Opton, *Personality*, Penguin Books Inc., Baltimore, 1967.
- Anastasi, A., *Psychological Test'ng*, The Macmillan Com., N. Y., 1956.
- . *Differential Psychology*, The Macmillan Com., N. Y., 1969.
- Cansever, G., *Psikolojik Testler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1963.
- Cronbach, L. J., *Essential of Psychological Testing*, Harper and Row Publishers, N.Y., 1970.
- Göksel, F. A., *Ruhi Cihaz ve Kişiliğin Değerlendirilmesi*, Rehberlik ve Araştırma Merkezi Yayınları, Öğretmen Matbaası, Ankara, 1970.
- Holt, R., Kagan, J., Mahl, F. G., Janis, I. L., *Personality: Dynamics, Development and Assesment*, Harcourt, Brace and World Inc., N. Y., 1969.
- Horrocks, J. E., *Assesment of Behavior*, Merrill Publishing Com., Columbus, Ohio, 1964.
- Lindzey, G., *Projective Techniques and Cross-Cultural Research*, Appleton-Century-Crofts, N.Y., 1961.
- Lundin, R. W., *Personality: A Behavioral Analysis*, The Macmillan Com., Collier-Macmillan Limited, London, 1969.
- Rapaport, D., Schafer, R., Mayman, M., "Interpretation of The Wechsler Bellevue Intelligence Scale in Personality, Ed. Anderson. ve Anderson, *An Introduction to Projective Techniques*, Prentice-Hall Inc, N.Y., 1951.